

Karatekin Hukuk Dergisi
Karatekin Law Journal

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 2, 167-178

ISSN: 2980-079X

Geliş Tarihi / Received: 03.06.2024

Kabul Tarihi Accepted: 25.06.2024

KİTAP TANITIMI: SÖZLEŞME SONRASI SORUMLULUK (SÖZLEŞME SONRASI YÜKÜMLÜLÜKLERİN İHLALİNDEN DOĞAN SORUMLULUK)
YAZAR: MEHMET AKÇAAL*

Ramazan Kısa**
Cemâl Dursun*ID**

Eser Hakkında

Sözleşme Sonrası Sorumluluk adlı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Programı kapsamında doktora tezi olarak hazırlanan ve 2017’de oybirliği ile kabul edilen bu eser 2018 yılında yayımlanmıştır.

Kitap; Sözleşme Sonrası Sorumluluk Kavramı, Tarihi Gelişimi ve Mukayeseli Hukukta Düzenlenişi başlıklı birinci bölüm, Sözleşme Sonrası Sorumluluğun Şartları ve Sonraya Etki Eden Yükümlülüklerin Çeşitleri başlıklı ikinci bölüm ve Sözleşme Sonrası Sorumluluğun Sonuçları başlıklı üçüncü bölüm olmak üzere toplam üç bölümden ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır.

Kavram olarak Sözleşme Sonrası Sorumluluk

Sözleşme Sonrası Sorumluluk Kavramı, Tarihi Gelişimi ve Mukayeseli Hukukta Düzenlenişi başlıklı birinci bölüm, kendi içinde dört ana başlıkta incelenmiştir.

İlk başlık; Konunun takdimi, sınırlandırılması ve terim meselesidir. Konunun takdimi adlı alt başlık altında genel olarak konunun tanıtımı yapılmış, geniş ve dar anlamda borç ilişkisi ve

* Sözleşme Sonrası Sorumluluk, Konya: Sayram Yayınları, ISBN: 9789756357651, 2018, 364 sayfa. (Bu kitap tanıtım yazısı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde 2023-2024 Akademik Yılında verilen HUK303 Eşya Hukuku dersinde hazırlanan ödevin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.)

** Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 3. Sınıf öğrencisi. 211501198@ogrenci.karatekin.edu.tr

***Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı, e-posta: cemaldursun@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3674-9684.

bu borç ilişkilerinin sona erme sebepleri ele alınmıştır. Daha sonra sözleşme sonrası sorumluluk kavramının teorik bir meşguliyet olmadığından ve uygulamada birçok alanda bu kavramdan çeşitli yükümlülükler şeklinde yararlanıldığından (yayım sözleşmesi, rekabet yasağı vb.) bahsedilmektedir. Konunun önemi adlı alt başlıkta ise sözleşme sonrası sorumluluk kavramının Alman, Türk-İsviçre Hukuku açısından önemlerine değinilmiştir. Konunun sınırlandırılması adlı alt başlıkta ise sözleşme sonrası sorumluluk kavramı denildiğinde akla birçok kavram gelebileceği ancak bu eserde sözleşme sonrası sorumluluk denilince anlaşılması gereken kavramın sözleşme sonrası yükümlülükler olduğu ifade edilmiştir. Sözleşme sonrası sorumluluk kavramı adlı son alt başlıkta ise sözleşme sonrası sorumluluk için özellikle Alman Hukuku'nda ve Türk Hukuku'nda oldukça farklı kavramlar önerildiği ve Türkçe karşılık olarak *sözleşme sonrası sorumluluk* kavramının yerleşmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Sonrasında sözleşme sonrası sorumluluk kavramının gerekli olup olmadığı ve sözleşme sonrası sorumluluk kavramından ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

İkinci başlık Sözleşme sonrası sorumluluğun tarihi gelişimi ve mukayeseli hukukta düzenlenişidir. Bu başlık altında sözleşme sonrası sorumluluk kavramının tarihi gelişimi ve mukayeseli hukukta düzenleniş biçimleri Roma Hukuku, Alman Hukuku, Fransız Hukuku ve Türk- İsviçre Hukuku bakımından incelenmiştir.

Üçüncü başlık Sözleşme sonrası sorumluluğun kabul edilmesinin temel sebebidir. Bu başlık altında geniş anlamda borç ilişkisi kavramının ortaya çıkması ile borç ilişkilerinin sınırının genişlemesi; sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluğun kabulü ile borç ilişkilerinin sonraya etkisinin kabulü ve sosyal borç ilişkisi kavramıyla asli edimin tasfiyesine rağmen halen bazı yükümlülüklerin varlığını devam ettirebileceğinin kabul edilmesiyle sözleşme sonrası sorumluluğun ortaya çıkmasına zemin hazırlandığı üzerinde durulmuştur. Daha sonra uygulamada ve doktrinde kabul edilme sürecinden bahsedilmiştir. Uygulamada kabul edilme sürecinin iş sözleşmesinde, yayım sözleşmesinde, alacak ve diğer bir hakkın devrine ilişkin temel işlemde, satış sözleşmesinde, ardiye sözleşmesinde, kira sözleşmesinde nasıl ilerlediği yargı kararları ile örnekler verilerek açıklanmıştır.

Dördüncü başlık Sözleşme sorumluluğun hukuki niteliğidir. Bu başlık altında ilk önce sözleşme sonrası sorumluluğun hukuki niteliğinin ne olduğu üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda çeşitli görüşler olan haksız fiil görüşü, sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluğa benzer bir sorumluluk görüşü, edim yükümlülüklerinden bağımsız borç ilişkisi görüşü ve sözleşmeden doğan sorumluluk görüşü üzerinde durulmuştur. Bu görüşlerin sözleşme sonrası sorumluluğun hukuki niteliğine kaynaklık edip edemeyeceği tartışılmıştır. Daha sonra ise sözleşme sonrası sorumluluk kavramına benzer kavramlar olan sözleşme

görüşmelerinden doğan sorumluluk, gereği gibi ifade etmeme, ayıptan sorumluluk ve güven sorumluluğu kavramları ile benzer ve farklı yönler karşılaştırılmıştır. Başlığın sonunda ise yazarın şahsi kanaatine yer verilmiştir.

Sözleşme Sonrası Sorumluluğun Şartları ve Bu Tür Yükümlülüklerin Çeşitleri

Sözleşme Sonrası Sorumluluğun Şartları ve Sonraya Etki Eden Yükümlülüklerin Çeşitleri başlıklı ikinci bölüm Sözleşme sonrası sorumluluğun şartları başlığı altında Genel şartlar ve Özel şart: sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlali alt başlıkları ile incelenmiştir.

Genel Şartlar başlığı altında sözleşme sonrası sorumluluğun genel şartları olan kusur, zarar ve illiyet bağından bahsedilmiş ve söz konusu şartların kural olarak her türlü hukuki sorumluluğun doğumu bakımından arandığı belirtilmiştir.

Özel şart: sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlali başlığı altında sözleşme sonrası sorumluluğun tanımı gereğince esas şartın sonraya etki eden yükümlülüklerden birinin ihlal edilmesi olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu ihlallerin ise sözleşmeden doğan asli edim yükümlülüğünün ifa edilmesinden sonra ancak sözleşme sona ermeden evvel gerçekleşebileceği gibi sona ermiş bir sözleşmede de ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlallerinin de çok farklı şekillerde gerçekleşebileceği örneklerle gösterilmiştir.

Başlığın devamında konu bakımının öneminden dolayı yükümlülük ve külfet kavramları açıklanmıştır. Öncelikle yükümlülük kavramı açıklanmış, yükümlülük kavramı tanımlandıktan sonra sözleşmeden doğan ilk yükümlülükler başlığı altında edim yükümlülükleri olan asli edim yükümlülükleri, yan edim yükümlülükleri açıklanmıştır. İlk yükümlülükler başlığı altında önce edim yükümlülükleri, ardından yan yükümlülükler izah edilmiştir. Koruma yükümlülükleri başlığı altında ise koruma yükümlülüklerinin amacı, koruma yükümlülüklerinin zaman ilişkisi ve koruma yükümlülüklerinin hukuki dayanağının neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Sözleşme ilişkisi çerçevesinde koruma yükümlülüklerine ilişkin tartışmaların inceleme konusu bakımından önem arz ettiği gerekçesiyle koruma yükümlülükleri diğer yükümlülüklere nazaran daha detaylı açıklanmıştır. Koruma yükümlülükleri açıklanırken, koruma yükümlülüklerinin hukuki dayanaklarının neler olduğu ve bu yöndeki görüşler ile özellikle doktrinde hâkim olan “birlik teorisi” üzerinde durulmuştur. Başlığın sonunda ise yazar koruma yükümlülüklerine, koruma yükümlülüklerinin sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlali ile ilişkisine değinmiş ve koruma yükümlülüklerinin hukuki dayanağına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yükümlülük kavramı açıklandıktan sonra külfet kavramı üzerinde durulmuştur.

Ardından sonraya etki eden yükümlülüklerle ilişkin terim meselesi üzerinde durulmuştur. Terim meselesi konusunda Alman, İsviçre ve Türk Hukuku'nda hangi kavramların önerildiği, doktrinde hangi kavramların tartışıldığı ve hangi kavramların sonraya etki eden yükümlülük kavramını daha iyi ifade ettiği, Türk Hukukunda ise sonraya etki eden yükümlülükler kavramının kullanılması gerektiğini belirtilmiştir.

Terim meselesinin ardından kavram meselesi üzerinde durulmuştur. Burada sonraya etki eden yükümlülüklerin günümüzde artık adı ne olursa olsun hem içtihat hem de doktrinde kabul edildiği belirtilmiş ancak mukayeseli hukukta sonraya etki eden yükümlülüklerin kabul görmüş bir tanımından bahsetmenin mümkün olmadığı üzerinde durulmuştur. Bunun gerekçesi olarak da bütün sonraya etki eden yükümlülükleri kapsayan bir tanım elde etmenin zorluğuna değinilmiştir.

Sonraya etki eden yükümlülüklerin hangi yükümlülük kategorisine dahil oldukları doktrin ve uygulama başlığı altında tartışılmıştır. Akdi nitelik meselesi başlığında günümüzde de hâkim olan görüşe göre sonraya etki eden yükümlülüklerin tamamının sözleşmeden doğduğu belirtilmiştir.

Akabinde sonraya etki eden yükümlülüklerin yan yükümlülük olup olmadıkları meselesi tartışılmıştır. Nispi bağımsız nitelik görüşüne göre sonraya etki eden yükümlülükler, edim ve tasfiye yükümlülüklerinden tamamen ayrılmış bir durumda olmayıp aynı sözleşmenin muhtevasına dahildirler. Ancak sonraya etki eden yükümlülükler aslî edimin ifasından sonra varlıklarını sürdürdükleri için de bundan belli bir ölçüde bağımsızdırlar. Başlığın sonunda ise yazarın şahsi kanaatine yer verilmiş ve sonraya etki eden yükümlükler sözleşmeden doğan borç ilişkisinden kaynaklanabilecekleri gibi, sözleşme sonrasında ortaya çıkan kanunî bir borç ilişkisinden de doğabileceği ifade edilmiştir. Sonraya etki eden yükümlülüklerle ilişkin akdi, ilk (birincil), yan ve nispi yükümlülük oldukları yönündeki görüşler kısmen, sadece sözleşmeden doğan yükümlülükler bakımından isabetli bulunmuştur.

Yükümlülük ve külfet kavramı açıklandıktan sonra Sonraya Etki eden Yükümlülükler ve Şartları başlığı açılmıştır.

Sonraya etki eden yükümlülüklerin hukuki dayanağı alt başlığı altında sonraya etki eden yükümlülüklerin sözleşmeden, kanundan ya da hâkimin sözleşmeyi tamamlamasından kaynaklanabileceği üzerinde durulmuş ve örnekler verilmiştir. Sonraya etki eden yükümlülüklerin tespitinde ve etki eden yükümlülüklerin sınırının tespitinde dürüstlük ilkesinin önemi ve etkisi üzerinde durulmuş ve örneklerle açıklanmıştır. Son olarak da sonraya etki eden yükümlülükler tasfiye yükümlülükleri, diğer akdi yükümlülükler, sözleşme dışı yükümlülükler,

üçüncü kişilerin garanti vermesinden doğan yükümlülükler ve hatır işleri gibi benzer kavramlar ile karşılaştırılmıştır.

Sonraya etki eden yükümlülüğün şartları alt başlığı altında sonraya etki eden yükümlülüğün şartları, şartlarının neler olduğu incelenmiştir. İlk şart olarak geçerli bir sözleşmenin varlığı aranmıştır. Buna göre sözleşme yükümlülüklerinde olduğu gibi söz konusu yükümlülüklerde de bir sözleşme ilişkisinin varlığı şarttır. Sözleşme ilişkisinin varlığının yanı sıra geçerli bir sözleşme ilişkisinin varlığı da aranmaktadır. Ayrıca bu başlık altında batıl sözleşmelerde sonraya etki meselesi, fiili sözleşmelerde sonraya etki meselesi ve akamete uğrayan sözleşmelerde sonraya etki meselesi konuları incelenmiştir.

İkinci şart olarak sonraya etki incelenmiştir. Hukuk terminolojisi açısından sonraya etki deyimi tanımlanmıştır. Sonraya etkinin alt başlığı altında sonraya etkinin başlangıç anı incelenmiştir. Sonraya etkinin başlangıcı bakımından sonraya etki eden yükümlülüklerin meydana gelme aşamasının önem arz ettiği belirtilmiş buradan hareketle doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler sırasıyla sözleşmenin sona ermesini kabul eden görüş, bütün edim yükümlülüklerinin sona ermesini kabul eden görüş, ilgili asli edim yükümlülüğünün sona ermesini kabul eden görüştür. Bu görüşler açıklanmış ve başlığın sonunda yazarın şahsi kanaatine ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Diğer bir alt başlık olarak da sonraya etkinin sona erme anı incelenmiştir. Doktrinde sonraya etkinin başlangıç anında olduğu gibi sona ermesinde de farklı görüşler ileri sürülmüş ve ileri sürülen bu görüşler incelenmiştir.

Sonraya etki eden yükümlülüğün şartları başlığından sonra üçüncü başlık olarak çeşitleri başlığı atılmış ve bu başlık altında sonraya etki eden yükümlülüklerin çeşitli tasnifleri irdelenmiştir. Daha sonra sonraya etki eden koruma yükümlülükleri, kullanım amacının teşvikine ilişkin yükümlülükler ve devam eden yükümlülükler başlıkları ile bu yükümlülükler açıklanmış ve bu başlıklar altında yer alan yükümlülük çeşitleri irdelenmiştir.

Sonraya etki eden yükümlülükler, farklı tasniflere tâbi tutulmaktadır. Bu tasnifler, kullanılan ölçütlerden hareketle esas itibarıyla dört grup şeklinde ele alınmıştır. Söz konusu tasniflerden ilk üçündeki ölçütler, sözleşmeden doğan yükümlülüklerde de kullanılmaktadır. Bahsi geçen tasnifler, "klasik", "pragmatik" ve "empirik" tasniftir. İlk üç tasnif ve ayrımları eserde detaylı olarak açıklanmış, bu hususlarla alakalı örnekler verilmiş ayrıca bu ayrımların ortaya çıkışı ve diğer ayrımlarla farkları da ortaya konmuştur. Buna karşılık, konuya yeni bir boyut kazandıran ise, "teleolojik" tasnif olmuştur. Çünkü, bu tasnifte her bir sözleşme ilişkisinin nihaî yapısından hareket edilmektedir. Yani teleolojik tasnifte, yükümlülüklerin fonksiyonları, daha doğrusu amaçları ölçüt olarak benimsenmiştir.

Teleolojik tasnif kendi içinde dördü tasnifi esas alan görüş ve üçlü tasnifi esas alan görüş olmak üzere iki başlık altında detaylı incelenmiştir.

Dördü tasnifi esas alan görüşe göre sonraya etki eden yükümlülükler amaçlarından hareketle dörde ayrılmıştır. Bunlar amacı koruyan yükümlülükler, uzak amaçlı yükümlülükler, devam eden yükümlülükler ve koruma yükümlülüklerinden oluşmaktadır. Bu yükümlülükler eserde örneklemelerle detaylıca açıklanarak ortaya konmuştur.

Üçlü tasnifi esas alan görüşe göre, sonraya etki eden yükümlülükler takip edilen amaç esasa alınarak üçlü bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bunlar sonraya etki eden koruma yükümlülükleri, kullanım amacının teşvikine ilişkin yükümlülükler ve devam eden yükümlülüklerden oluşmaktadır. Söz konusu tasnifin dördü tasniften en bariz farkı ise burada amacı koruyan yükümlülüklere ayrı bir kategori olarak yer verilmemiş olmasıdır.

Ayrıca yukarıda sayılan tasnifler dışında doktrinde sonraya etki eden yükümlülükler hakkında daha pek çok tasnifin söz konusu olduğu belirtilmiş ve kısaca önemli görülenleri açıklanmıştır. Başlığın sonunda ise yazarın yukarıda belirtilen tasnifler hakkında şahsi kanaatlerine yer verilmiştir.

Sonraya etki eden koruma yükümlülükleri başlığı altında sonraya etki eden koruma yükümlülüklerinin aksi kararlaştırılmamışsa, borçlunun sözleşme ilişkisi sebebiyle temas ettiği değerlerin zarara uğramamasına hizmet ettiği belirtilmiştir. Yükümlü, kendisinden beklendiği gibi karşı tarafın değerlerinin korunmasına yönelik çaba sarf etmelidir. Bu kapsamda korunan menfaat; vücut bütünlüğü, şeref, mülkiyet vb. olabilir. Sonraya etki eden koruma yükümlülüklerinin ancak sözleşmeye ilişkin özel etki imkânı bulunduğu sürece varlığını sürdürebileceği belirtilmiştir. Sonraya etki eden koruma yükümlülüklerinin çeşitleri her bir sözleşme ilişkisi bakımından ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Bu yükümlülükler yapma ya da yapmama yükümlülükleri şeklinde de olabilirler. Ayrıca böyle bir yükümlülüğün sözleşme, kanun ya da sözleşmenin hâkim tarafında tamamlanması suretiyle de ortaya çıkması mümkündür.

Yazar sonraya etki eden yükümlülüklere dair yaptığı açıklamalardan sonra rahatsız etmeme yükümlülüğü, sır saklama yükümlülüğü, uyarma yükümlülüğü gibi çeşitleri üzerinden detaylı açıklamalarda bulunmuş ve örnekler sunmuştur. Ayrıca sayılan bu çeşitler dışında sonraya etki eden diğer koruma yükümlülükleri başlığı altında başka koruma yükümlülüklerinin de bulunabileceğinden bahsetmiştir.

Kullanım amacının teşvikine ilişkin yükümlülükler teşvik yükümlülükleri olarak da ifade edilmiştir. Teşvik yükümlülüklerinin sonraya etki eden tamir ve bakım yükümlülüğü, sonraya etki eden yedek parça sağlama yükümlülüğü gibi çeşitlerine yer verilmiş ve bunlar yazar

tarafından örnekler de verilerek detaylı olarak açıklanmıştır. Ayrıca kullanım amacının teşvikine ilişkin başka yükümlülüklerin de bulunabileceği yazar tarafından kullanım amacının teşvikine ilişkin diğer yükümlülükler başlığı altında örneklenerek açıklanmıştır.

Son olarak devam eden yükümlülükler başlığı irdelenmiştir. Devam eden yükümlülüklerin tam karşılığı, aslında “devam eden şahsi ve iktisadî yükümlülüklerdir.” Devam eden yükümlülükler, alacaklının hem iktisadî hem de manevî menfaatlerine ilişkindir. Devam eden yükümlülüklerin kaynağı da diğer yükümlülüklerde olduğu gibi sözleşme, kanun veya sözleşmenin hâkim tarafından tamamlanmasıdır. Devam eden yükümlülükler şahadetname verme veya referans olma yükümlülüğü, rekabet etmeme yükümlülüğü gibi çeşitlere ayrılmış ve yazar tarafından örnekler verilerek detaylıca açıklanmıştır. Ayrıca devam eden yükümlülüklerle ilişkin başka yükümlülüklerin de bulunabileceği yazar tarafından diğer devam eden yükümlülükler başlığı altında örneklenerek açıklanmıştır.

Sözleşme Sonrası Sorumluluğun Sonuçları

Sözleşme sonrası sorumluluğun sonuçları başlıklı üçüncü bölüm sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlal edilmesinin sonuçları ve zamanaşımı başlığı ile incelenmiştir. Sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlal edilmelerinin sonuçları başlığı altında aynen ifayı talep etme hakkı, üçüncü kişi eliyle ifa ettirme hakkı, tazminat talep etme hakkı, ifadan vazgeçme hakkı, sözleşmeden dönme hakkı ve değerlendirme ve yazarın şahsi kanaatinin yer aldığı altı başlık irdelenmiştir.

Aynen ifayı talep etme hakkı başlığı altında alacaklının gecikmiş bir borcun ifasını her zaman talep edebileceği; alacaklının kural olarak muaccel ve yerine getirilmesi mümkün olan her türlü edim için dava açabileceği ifade edilmiştir. Aynen ifayı talep etme hakkı ile ilgili Alman ve Türk-İsviçre Hukukunda yer alan çeşitli görüşler de bu başlık altında incelenmiştir.

Üçüncü kişi eliyle ifa ettirme hakkı başlığı altında, para ve teminat borçlarının takibi için alacaklının elinde bir ilamın bulunmasının şart olmadığı ancak bunların haricindeki borçların takibi için mahkeme ilamının gerekli olduğu ve üçüncü kişiye yaptırılacak olan ifanın TBK m.113 ve İİK m.30 açısından farklılıkları ele alınmıştır.

Diğer bir başlık altında tazminat talep etme hakkı incelenmiştir. Tazminat talep etme hakkının borcu ifa etmeme hallerinin tamamı için söz konusu olabileceği belirtilmiştir. Tazminat talep etme hakkı konusunda Alman Hukukunda yer alan görüşler dörtlü tasnifi esas alan görüş ve diğer görüşler ile Türk-İsviçre Hukukunda yer alan üçlü teleolojik tasnifi esas alan görüş ve diğer görüşler de bu başlık altında incelenmiştir. Ayrıca tazminat kapsamında

talep edilebilecek zarar türlerinin neler olduğu da bu başlık altında irdelenmiştir. Bu hususta müspet zarar- menfi zarar, doğrudan zarar-dolaylı zarar, doğrudan mağdurun zararı-yansıma zarar, mevcut zarar- müstakbel zarar- muhtemel zarar ve manevi zararın neler olduğu irdelenmiş, bu zarar türleri hakkında bilgi verilmiş ve sonraya etki eden yükümlülükler bu zararların uygulanması bakımından örnekler de verilerek açıklanmıştır. Bu başlık altında son olarak zararın tazminatı ve hesaplanması incelenmiştir. Bu hususta maddi zararın ve tazminatın hesaplanması, maddi tazminatın hesaplanması ve tazminattan indirim sebepleri; manevi tazminatın hesaplanması, zararı tazmin metotları ve manevi zararın ve tazminatın hesaplanması hususları hakkında açıklamalarda bulunulmuş ve sözleşme sonrası sorumluluk bakımından uygulanması örnekler gösterilerek anlatılmıştır.

İfadan vazgeçme hakkı başlığı altında alacaklının, aynen ifa ve gecikme tazminatı yerine ifadan vazgeçip müspet zararın tazminini için borçluya uygun bir süre vermesinden ve bu sürenin borçluya derhal bildirmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

Sözleşmeden dönme hakkı başlığı altında dönmenin ne olduğu ifade edilmiştir. Dönme konusu klasik görüş ve yeni dönme görüşü açısından da incelenmiştir. Ayrıca dönme, Alman Hukuku ve Türk-İsviçre Hukuku'nda sonraya etki eden yükümlülüğün ihlali bakımından irdelenmiş ve örnekler verilerek açıklanmıştır.

Sözleşme Sonrası Sorumluluğun Sonuçları başlıklı üçüncü bölüm altında incelenen bir diğer husus da zamanaşımı olmuştur. Zamanaşımı başlığı altında doktrinde sonraya etki eden yükümlülüklerin ihlalinden kaynaklanan ifa ve tazminat talepleri için sonraya etki eden talepler deyiminin önerildiğinden bahsedilmektedir. Yine bu başlık altında sonraya etki eden taleplerin zamanaşımına uğraması için zamanaşımı süresinin ne kadar olacağı ve bu sürenin ne zaman başlayacağı hususunda ileri sürülen farklı görüşler tartışılmaktadır. Bu görüşler tartışılırken çağın getirdiği yenilikler ve değişiklikler de göz önüne alınarak ideal bir zamanaşımı süresi ne kadar olmalı sorusuna cevap aranmaktadır.

İnceleme konusu eserin sonunda yer alan Sonuç başlığı altında ise şu ana kadar incelenen genel başlıklardan hareketle bir özet verilmektedir. İncelenen başlıklar hakkında yazarın kişisel kanaatleri ve düşünceleri ile bir sonuç bölümü oluşturulmuştur.

Genel Değerlendirme

Eserin, önemli bir boşluğu doldurduğu ve ileride yapılacak çalışmalara esas teşkil edeceği açıktır. Bu netameli konu, daha önce Prof. Dr. Cemal Oğuz tarafından “*Etkisi Devam Eden Sözleşme Yükümlülükleri*” adlı monografik eserde ele alınmış, ancak bu eserin baskısı kısa

sürede tükenmiş ve yeni baskısı yapılmamıştı². Kavramın Roma hukukundan başlayarak özellikle büyük kanunlaştırma hareketleri olarak adlandırdığımız 19. yy.'a kadar olan tekamülü, eserde yetkinlikle aktarılmıştır. Hatırlanacak olursa, büyük kanunlaştırma hareketleri döneminde, özellikle Pandekt biliminin (*Pandektenwissenschaft*) oluşturmak istediği *Pandektensystem* dahilinde olup da tam olarak olgunlaşmamış bazı kavram, kurum ve kuralların beraberinde getirdiği sorunlar ile erken bir dönemde karşılaşmıştır. Evvel emirde, müellifin de üzerinde durduğu, Windscheid sayesinde hak/talep kavramının *actio*'dan sıyrılması sürecinin hemen akabinde hakların mutlak (*absolute*) olup olmadığı gibi yakıcı bir sorun ile karşılaşmış, Kıta Avrupasında Rudolf von Jhering ile François Génys, Atlantik'in öbür tarafında Oliver Wendell Holmes, Jr. sosyal adalet boyutu ve işlevi olmayan donuk, renksiz ve kokusuz bir *hak* kavramını kıyasıya eleştirerek bunun yol açabileceği felakete dikkat çekmişlerdi. Bu sayede hakkın kötüye kullanılması (*l'abus de droit*) kavramı (yasağı), genel bir davranış normu olarak hızlı bir şekilde büyük kanunlara dercedilmişti³. Kezâlik ifa etmeme modaliteleri olan imkânsızlık ve temerrüdün akdin müspet ihlali kavramı ile tamamlanması, borca aykırılığın önceden belli olması (*anticipatory breach*) kavramının ortaya çıkışı, yenilik doğuran hakların teorize edilmesi de belirtilmelidir. Yazarın bu telifi, 19. yy. büyük kanunlaştırmalarının aksadığı yönlerden birini faş etmektedir. Aktörlerin, nesnelerin, hakların ve ilişki biçimlerinin çeşitlendiği ve çoğaldığı, karmaşık hale geldiği bir yaşam düzleminde sözleşme ilişkilerinin çözülmesinde (*solutio*), hem dar anlamda borcun hem geniş anlamda (edim yükümlülüklerinden bağımsız korumaya yönelik) borç ilişkilerinin sona ermesine ve sonuçlarına dair geleneksel yaklaşımların kimi hallerde kifayetsiz kaldığı ortaya koyulmaktadır.

Eserin inceleme konusu ile ilgisi bağlamında Türkiye'nin de taraf olduğu Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması [1980 *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods* (CISG)] m. 81/1.c.2'de sözleşme sonrası döneme ilişkin bir düzenleme yapıldığı görülmektedir⁴. Ayrıca Profesör Christian von

² Oğuz, Cemal, *Etkisi Devam Eden Sözleşme Yükümlülükleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012, 128 sayfa.

³ Eugen Huber, bu canlı tartışmalara ilk elden şahit olmanın avantajını İsviçre Medenî Kanunu hazırlıklarında kullanmış, *Devoirs généraux* başlığı altında kanunun daha en başında ikinci maddenin ikinci fıkrasında bunu hakların kullanılması ve borçların yerine getirilmesi bakımından genel bir davranış normu olarak düzenlemiştir.

⁴ Ayrım V

Sözleşmenin Ortadan Kaldırılmasının Sonuçları

Madde 81

(1) Sözleşmenin ortadan kaldırılması, tazminat yükümlülüğü saklı kalmak kaydıyla her iki tarafı da sözleşme ile üstlendikleri yükümlülüklerden kurtarır. Sözleşmenin ortadan kaldırılması, uyumsuzlukların çözümüne ilişkin sözleşme hükümlerini veya sözleşmenin ortadan kaldırılması sonrasında tarafların haklarını ve borçlarını düzenleyen diğer sözleşme hükümlerini etkilemez.

(2) Sözleşmeyi tamamen veya kısmen ifa eden taraf, sözleşme uyarınca ifa ettiklerinin veya ödediklerinin iadesini

Bar riyasetinde çalışmalar sürdüren Avrupa Medeni Kanunu Çalışma Grubu'nun (*Study Group on a European Civil Code*) hazırladığı *Draft Common Frame of Reference*'ın (DCFR)⁵ ayrımcılık yapmamaya dair III.–1:105 (*non-discrimination*) hükmü, gizliliğe dair IV.E.–2:203 (*confidentiality*) hükmü, peştemalîye tazminatına dair IV.E.–2:305 (*indemnity for goodwill*) hükmü⁶ ile yine aynı Çalışma Grubu tarafından hazırlanan Ticari Vekil, Franchise ve Dağıtım Sözleşmeleri'nin (*Principles of European Law on Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts - PEL CAFDC*) sözleşme sona erdikten sonraki dönemde gizlilik yükümlülüğüne dair 1:204 hükmü (*confidentiality*), stoğu ve diğer malzemeleri makul fiyattan (*reasonable price*) satın alma yükümlülüğüne dair 1:306 hükmü (*duty to repurchase stock and other materials*), ve nihayet peştemalîye tazminatı ödeme yükümlülüğüne dair 1:305 hükmü (*duty to pay an indemnity for goodwill*) bu çerçevede hatırlanmalıdır⁷. UNIDROIT İlkeleri'nin 2016 yılındaki dördüncü versiyonunda esaslı ifa etmemeye (*fundamental non-performance*) dair 7.3.5(3) hükmü, CISG m.81/1.c.2'deki düzenlemeye benzer bir yaklaşım içermektedir⁸. İlâveten, sayın müellifin Fransız Hukukuna dair kapsamlı izahatına, CCF m. 1230 da

karşı taraftan talep edebilir. Her iki taraf da iade borcu altında ise, edimlerin aynı anda ifa edilmesi gerekir.

Bkz. Bakanlar Kurulu Karar Sayısı: 2010/247: 2/4/2009 tarihli ve 5870 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan ekli "Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması"na katılmamız; Dışişleri Bakanlığının 1/3/2010 tarihli ve HUMŞ/717215 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 11/3/2010 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 7 Nisan 2010, 27545).

⁵ Bkz. PRINCIPLES, DEFINITIONS AND MODEL RULES OF EUROPEAN PRIVATE LAW, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Articles and Comments [Interim Edition, to be completed], Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law, Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll. https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EP_L_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf, erişim tarihi: 31.05.2024.

⁶ Peştemalîye kavramı, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 11 gerekçesinde izah edilmektedir: "6762 sayılı Kanun gibi, Tasarımın da devir sözleşmesine dahil saydığı malvarlığı unsurları, bir ticarî işletmeyi 'bütünlük' bakımından, yani malvarlıksal yönden tanımlar. Bunların başında duran malvarlığı gelir. 6762 sayılı Kanun, duran malvarlığını, tartışmalara ve tereddütlere yol açan 'tesisat' sözcüğü ile ifade etmişti. İkinci önemli unsur, işletmeye bağlı müşteri çevresini de kapsayan ve işletmenin, teker teker malvarlığı unsurlarının değerleri toplamını aşan değeri şeklinde anlaşılan işletme değeridir. Buna hukukumuzda peştemalîye ve bazen de good-will denilmektedir."

⁷ Hesselink, Martijn Willem (ed.), *Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)*, European Civil Code series, 2. Cilt, Principles of European Law: Study Group on a European Civil Code, Sellier European Law Publishers, 2006, 371 sayfa.

⁸ "UNIDROIT Principles 7.3.5(3): Sona erdirmeye, uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olarak sözleşmede yer alan herhangi bir hükmü veya sona ermeden sonra uygulanacak başkaca bir sözleşme hükmünü etkilemez (*Termination does not affect any provision in the contract for the settlement of disputes or any other term of the contract which is to operate even after termination*). Bkz. <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016/>, erişim tarihi: 31.05.2024. Maddeye ilişkin Şerh'te (Comment 4, 262) örnek kabilinden gizlilik (*confidentiality*), rekabet etmeme (*non-competition*), akdî ilişkisinin tasfiyesi (*unwinding of the contractual relationship*) yükümlülükleri sayılmaktadır.

eklenmelidir⁹. Güncel gelişmeler bağlamında Belçika Medenî Kanunu (CCB) 5.114¹⁰ ile dünyadaki en yeni medenî kanunlardan biri olan ve 1 Ocak 2021’de yürürlüğe giren Çin Halk Cumhuriyeti Medeni Kanunu’nun 567. Maddesi de eklenebilir¹¹. Bu bahiste göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus ise, *Common Law* hukuk ailesinde sözleşme sonrasına sarkan rekabet etmeme yükümlülüğünün *common law* (bir diğer ifade ile içtihat hukuku), gizlilik yükümlülüğünün ise *equity* tarafından ele alınıyor oluşudur¹². Son olarak İslam hukukunda (ve genel itibarıyla Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’de) boşanmanın (tâlâk) özel bir şekli olarak boşanma mukavelesi yapılabileceği ve bu mukavelede bekleme (iddet) nafakası ve çocuk (iştirak) nafakası hususlarının düzenlenebileceği, hem kul hakkı olan meselelerde hem evlilik akdi (nikah) ve boşanma (tâlâk) bağlamında *mutabık kalmak* şartıyla hakeme başvurmanın (tahkimin) mümkün olduğu, borç ilişkilerinin sona ermesi babında ikâle ve sulhun mümkün olduğu da hatırdâ tutulmalıdır¹³.

Yazar, eserin 357. sayfasında, BGB §241’e de atıf yapan BGB §311’den hareketle “sözleşme sonrası koruma yükümlülüklerini kapsayan bir hükmün Türk Borçlar Kanunu’nda

⁹ CCF art. 1230: “Sözleşmenin sona ermesi, anlaşmazlıkların halline dair maddeleri veya gizlilik ve rekabet etmeme hükümleri gibi sona erme durumunda dahi yürürlüğe girmesi amaçlanan maddeleri etkilemez (*La résolution n’affecte ni les clauses relatives au règlement des différends, ni celles destinées à produire effet même en cas de résolution, telles les clauses de confidentialité et de non-concurrence*).” Bkz. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000032009927?init=true&page=1&query=1230&searchField=ALL&tab_selection=all&anchor=LEGIARTI000032041452#LEGIARTI000032041452, erişim tarihi: 31.05.2024.

¹⁰ CCB art. 5.114: “**Art. 5.114. Yükümlülükler ve sözleşme sonrası hükümler**

Sözleşmenin sona ermesi, tarafların niyeti ve sona erme sebebi dikkate alınarak, taraflar arasında kararlaştırılan süre boyunca veya aksi takdirde makul bir süre boyunca geçerli kalması amaçlanan yükümlülükleri ve hükümleri etkilemez.

Kanun, iyi niyet veya gelenek, sözleşmenin sona ermesinden sonra da yükümlülükler getirebilir.

Nitelikleri veya kapsamı aksini belirtmedikçe, bunlara sözleşmeden doğan yükümlülüklerle ilişkin kurallar uygulanır (*Art. 5.114. Obligations et clauses post-contractuelles*

La fin du contrat n’affecte pas les obligations et les clauses qui, eu égard à l’intention des parties et à la cause d’extinction, sont destinées à rester applicables pendant la durée convenue entre parties ou, à défaut, pendant une durée raisonnable.

La loi, la bonne foi ou les usages peuvent également imposer des obligations postérieures à la fin du contrat.

Les règles relatives aux obligations contractuelles leur sont applicables, à moins que leur nature ou leur portée ne s’y oppose.)”

¹¹ Çin Halk Cumhuriyeti Medenî Kanunu m. 567: “Bir sözleşme kapsamındaki haklar ve yükümlülükler ilişkisinin sona ermesi, sulh ve tasfiyeye ilişkin sözleşme hükümlerinin geçerliliğini etkilemez (*Article 567 Termination of the relationship of rights and obligations under a contract does not affect the validity of the contract clauses regarding settlement and liquidation*).” Bkz. https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/202012/31/content_WS5fedad98c6d0f72576943005.html, erişim tarihi: 31.05.2024.

¹² *Mitchel v. Reynolds*, 1 P. Wms. 181, 24 E.R. 347 (Q.B. 1711) davasına kadar rekabet etmeme yükümlülükleri *common law*’da uygulanabilir (*enforceable*) olarak görülmüyordu. *Saltman Engineering Co. Ltd. v Campbell Engineering Co. Ltd.* (1948) 65 R.P.C. 203 davası gizlilik yükümlülüğünün ihlalini *equitable remedy* olarak tanımlarken *Attorney-General v Observer Ltd* [1988] UKHL 6, [1990] 1 AC 109 davası ise *equitable relief*’e ulaşabilmenin üç şartını ortaya koydu.

¹³ Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Üçüncü Bası, 1958, sf. 138-139, 209, 306.

da açıkça öngörülmesi"nin isabetli olacağı görüşünü serdetmek suretiyle önerisini paylaşmaktadır. Bu bağlamda medeni hukukumuzda bir "boşluk" bulunup bulunmadığı yönünde yapılabilecek tartışmalar literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.